

Het Groene Blad

IVN Eerbeek en omstreken Jaargang 37 nr. 4 - 2025

Ouwe kost(baarheden)

Rozenmosgalwesp

Het waterhoen

Colofon

IVN Eerbeek en omstreken

IVN, Instituut voor natuureducatie en duurzaamheid afdeling Eerbeek en omstreken, is een vereniging van vrijwilligers die mensen betreft bij hun (groene) leefomgeving, natuur, milieu en landschap in de gemeente Brummen. IVN-Eerbeek organiseert activiteiten zoals wandelingen, cursussen en werkzaamheden in het groen voor iedereen.

Lid of vriend worden? Meld je via e-mail aan bij secretaris@ivn-eerbeek.nl of via de website.
Contributie (per jaar): Leden: € 25,- Donateurs: € 12,- Huisgenootleden € 12,-
Vriend van IVN Eerbeek € 48,-
Te betalen op IBAN. NL17 RABO 0309 230 705 t.n.v. IVN vereniging afd. Eerbeek e.o.
Opzegging, wijzigingen in adresgegevens, e-mailadres graag melden bij de secretaris secretaris@ivn-eerbeek.nl.

Bestuur

Voorzitter	Jan d'Anjou	voorzitter@ivn-eerbeek.nl
Secretaris	Vacature	secretaris@ivn-eerbeek.nl
Penningmeester	Wim den Hartog	penningmeester@ivn-eerbeek.nl
Lid	Bert van der Saag	bertengustien@hotmail.com
Lid	Ingrid van Eijk	iggyb@chello.nl

Werkgroepen

Excursies	Chris Holtslag	excursies@ivn-eerbeek.nl
Natuurtuin	Gerard Nijhof	natuurtuin@ivn-eerbeek.nl
Publiciteit	Sandra Christiaans	publiciteit@ivn-eerbeek.nl
Scholing	Vacature	
Venel	Jos Rouland	venel@ivn-eerbeek.nl

Het Groene blad

Het Groene Blad is het contact – en informatieblad van IVN-Eerbeek en verschijnt viermaal per jaar. Het blad is van en voor leden en donateurs. Bijdragen zijn van harte welkom.
Overname van artikelen is toegestaan na schriftelijke toestemming van de auteur en de redactie.
Kopij voor Het Groene Blad kan worden verstuurd naar: redactie@ivn-eerbeek.nl
Het Groene Blad is eveneens te lezen op de website van IVN-Eerbeek en omstreken www.ivn-eerbeek.nl onder publicaties.

Redactie: Lambert Kouwenberg, Jan Coenraads en Jan Groenhof
Opmaak en vormgeving: Herman Heskamp en Ronald Geerlof.

De uiterste inzenddatum kopij voor het volgende nummer is 1 januari 2026.

ISSN 2543-117X

Het Groene Blad

IVN afdeling Eerbeek - November 2025

Redactioneel

Het is gelukt!

Nee, ik bedoel niet de verkiezingen. Op het moment dat ik dit schrijf zijn die nog niet geweest. En wanneer u dit leest is het waarschijnlijk nog steeds de vraag of het daar in Den Haag echt zal gaan lukken.

Ik bedoel dat het gelukt is om u weer een goed gevuld Groene Blad te presenteren. Een paar dagen voor de sluitingstermijn was het nog allerm minst zeker of er voldoende kopij binnen zou komen omdat op dat moment nog slechts vier trouwe auteurs hun stukjes hadden 'ingeleverd'.

Als eindredacteur vond ik het daarom nodig om met een dringend mailtje enkele mensen te vragen 'iets' op papier proberen te zetten. Gelukkig kreeg ik een paar heel sympathieke reacties. Waarvoor hartelijk dank!

Groot voordeel van zo'n oproep is, heb ik gemerkt, dat het aantal auteurs nu groter is, evenals de variatie in artikelen. Ik hoop dat ook u als lezer dit kunt waarderen.

De zomer is voorbij, de herfst is begonnen. De tijd van de vallende bladeren en de buien met veel wind wordt vaak gezien als de periode waarin mensen in een dip raken of nog erger: depressief worden, met alle narigheid van dien. Toch heeft voor mij ook de herfst zijn charmes. Als het regent en de wind om het huis giert is het binnen lekker warm en knus. En als buiten het weer meezit is het er juist heel aangenaam met alle prachtige herfst-tinten, de overvloed aan de mooiste paddenstoelen en de dieren die druk bezig zijn zich voor te bereiden op de winter.

Het belooft een goed 'mastjaar' te worden met veel eikels, kastanjes, noten, bessen en andere vruchten. Vogels als gaai en kraai en knaagdieren als eekhoorn, rat en (bos)muis doen wat hamsters altijd plegen te doen en andere dieren, zoals de egel, zijn bezig hun winterslaapadres in orde te brengen. Kastelen en landhuizen komen tevoorschijn, nu de bomen kaal zijn. En met een beetje geluk zie je ook het groot wild beter. Dat alles is toch een garantie voor een zeer geslaagde herfstwandeling.

Zo zijn er, ook in deze tijd, genoeg gelegenheden om je zorgen even opzij te zetten en te genieten.

Natuurlijk: de wereld staat in brand en er zijn nog altijd verschrikkelijke mensen als Poetin en dat 'beest' in Israël. En ook in eigen land zijn er helaas veel te veel mensen met een kort lontje en een hoge mate van egoïsme. Rust en saamhorigheid zouden ook in Den Haag meer gangbaar mogen zijn. Maar laten we bij onszelf te rade gaan en het gezegde "een betere wereld begint bij jezelf", gestalte geven. Ik hoop dat u met uw hoofd c.q. uw verstand hebt gestemd, maar zeker ook met uw hart (voor de ander).

Ik gun u van harte een betere wereld en wens u een fijne herfsttijd.

Lambert Kouwenberg

Inhoud

- 3 Voorwoord
- 4 Ouwe kost(baarheden)
- 7 Heidewandeling
- 8 Knotters gevraagd
- 9 Zomer in het Ijsseldal
- 11 Het waterhoen
- 13 Wespen
- 13 Dood hout
- 14 Grote of gewone wederik
- 18 Bankzaken
- 19 De eekhoorn
- 21 Fietstocht Cortenoever
- 23 Weer weetje
- 23 Vreemde vrucht
- 24 Rozenmosgalwesp
- 25 Ida Gerhardt
- 25 In memoriam
- 26 Struikheide
- 27 Ledenadministratie
- 28 Agenda

Drukker:

Editoo B.V. te Veenendaal

Foto's voorzijde: Herman Heskamp
Violette gordijnzwam
Vermiljoenhoutzwam

Ouwe Kost(baarheden)

Duurzame geodetische meetlat, van instrument tot monument

AUTEUR: BERT VAN DER SAAG

Na mijn laatste verhaal in de serie over Groenouwe, was ik daar weer eens een keer aan het rennen en kwam ik, via onze “pisplaats”, op de Zilvense heide. Ik denk wel één van de mooiste plekjes van ons land. Op die heide staan vreemde toestellen. Het lijkt alsof ze daar zomaar neergezet zijn.

Ga eens zitten op het mooiste bankje van de omgeving, kijk naar beneden en als je goed kijkt, zie je die vreemd uitziende uitsteeksels die op de heide staan. Bij nader onderzoek blijkt dat het ijktoestellen zijn. Uniek in de wereld, er schijnen er nog zes te zijn en een daarvan staat dus in Nederland. Voordat ik over deze ijktoestellen ga schrijven eerst een inleiding.

Het Nederlandsche Rijksdriehoekmeetnet

Als je tegenwoordig op je telefoon kijkt en je gebruikt Google Maps dan weet je direct waar je bent. Niemand die daar nog over nadenkt. Maar deze ijktoestellen hebben er mede voor gezorgd dat dit kan. Een landkaart geeft in het klein weer hoe het landschap eruitziet.

Afbeelding: Zilvense heide

Om deze landkaart nauwkeurig te kunnen tekenen, moet je punten in het landschap inmeten. Dat deed men met driehoeksmetingen. De meetpunten die werden gekozen, waren vaak kerktorens. De eerste was de spits van de Onze Lieve Vrouwe toren in Amersfoort. Hierover heb ik geschreven in mijn verhaal over ‘De Lange Juffer’ (HGB nummer 2 – 2018).

Nederland is het meest nauwkeurig opgemeten land ter wereld. De driehoeksmeting is al in de 16e eeuw beschreven door de Nederlandse geograaf, arts en wiskundige Gemma Frisius.

Bijzonderheidje: Gemma Frisius, ook wel Jemma Reinerszoon Frisius werd in 1508 in Dokkum geboren in een arm gezin, toch ging hij studeren aan de universiteit in Leuven (België). Hij heeft veel betekend voor de cartografie en landmeetkunde. Ook heeft hij meerdere, rijk geïllustreerde boeken geschreven. Hierdoor zijn er later vele ontdekkingen gedaan, zoals de camera obscura. In zijn korte leven, hij overleed in 1555, heeft hij als hoogleraar in Leuven vele wetenschappers opgeleid, die dan weer belangrijke vindingen deden. Er is een krater op de maan naar hem vernoemd.

Driehoeksmeting in Nederland

Zo'n driehoeksmeting was om een terrein op te meten. Door één afstand en twee hoeken te meten kun je de lengte van de twee andere zijden berekenen. Landmeten was in een dichtbevolkt land als Nederland erg belangrijk. (Ook dit beschreef ik in het artikel over De Lange Juffer). Op de plek van de ijktoestellen is geen Rijksdriehoeks-coördinaat (RD) te vinden, zoals dat wel het geval is bij de verdwenen uitkijktoren op het Schaddeveld en nog zo'n 5500 andere plaatsen in ons land.

Van 1885 tot 1904 werden in ons land landelijke driehoeksmetingen gedaan. Zo kwam men tot een landelijk primair driehoekje. Nederland wilde graag opgenomen worden in de Midden-Europese graadmeting die op Pruisisch initiatief werd ondernomen. Het bleek dat het Nederlandse driehoeksnet niet nauwkeurig genoeg was. Er werden daarom enkele driehoekspunten van Duitsland overgenomen. In 1913 werd langs de straatweg van Amersfoort naar Apeldoorn, ter hoogte van Stroe, een basis van ruim

4 km ingemeten. Dit om alle zijdenlengten in het net en de rechthoekige coördinaten van de punten te kunnen berekenen met een nauwkeurigheid van enkele millimeters. Later werd deze basis afgekeurd, hoewel de grond goed was en ook de afmetingen klopten. De omgeving was echter te onrustig, vooral door zwaar verkeer. Ook de omliggende landen in Europa hadden een dergelijk driehoeksnet. Vlak na WO II kwam men op de gedachte de netten onderling te verbinden. (nauwkeurig tot op 1 meter op 100 km, dus $1: 100.000 = 1: 105$; soms nog beter)

In 1954 werd besloten om internationaal de landelijke driehoeksnetten te verlengen tot één groot Europees net. Dit moest dan volgens de 'Väisälä-methode'. De basis kwam in ons land op de Loenermark te liggen. Opmerkelijk is dat deze ijkbasis nooit gekoppeld is geweest aan het Rijksdriehoeksnet. In 1965 werd de Afsluitdijk aangelegd. Hierbij is gebruik gemaakt van het ijken. Er werden 'invardraden' aangelegd welke getest waren op de basis in de Loenermark.

Bijzonderheidje: Invardraden zijn draden van een vaste lengte, meestal 24 meter, gemaakt van een specifieke metaallegering van 36% nikkel en 64% ijzer.

In 1896 bedacht door Charles-Édouard Guillaume, een Franse natuurkundige. Guillaume heeft er in 1920 ook nog de Nobelprijs voor Natuurkunde voor gekregen. Ook bij de spoorwegen werd hiervan gebruik gemaakt voor het gebruik van de rails. De draden zijn stabiel, krimpen niet en zetten nauwelijks uit. Hierdoor kun je ze goed gebruiken om nauwkeurig te meten. Invar komt van invariable, niet veranderlijk, constant.

Afbeelding: Charles-Édouard Guillaume

Ijkbasis Loenermark

In 1955 werd met de bouw van de ijkbasis op de Loenermark begonnen en in 1957 was hij klaar.

Waarom werd voor deze plek gekozen? Er is hier sprake van een vlak terrein met een enorme zandlaag. Die is trillingsvrij en er zijn geen breuklijnen in het gebied. Dit komt doordat de grond geen ijsbelasting heeft gehad in de voorlaatste ijstijd (Saalien). Wat er in die tijd op deze plaats door het ijs werd neergelegd is in de laatste ijstijd (Weichselien) weer weg geërodeerd. Hierdoor kwam de oorspronkelijke grond weer aan de oppervlakte. Ook liggen de autowegen ver genoeg van de plek verwijderd.

Het is dus één van de stabielste plekken van ons land. Er staan acht bovengrondse betonnen pijlers, waarop meetapparatuur kan worden geplaatst. Dan zijn er zes ondergrondse platforms, drie ondergrondse pijlers en kleinere betonnen paaltjes voor het bevestigen van invardraden. De basis werd gebruikt voor het ijken van optische meetinstrumenten, die dan weer gebruikt konden worden bij Rijksdriehoeksmetingen, voornamelijk voor de wegenbouw. Bij het ijken maakt men gebruik van kwartsstaven en lichtinterferentie. De nauwkeurigheid bedraagt 1/5000 (0,002) millimeter over een afstand van 500m.

Afbeelding: overzicht ijkbasis

De pijlers staan op specifieke afstand van elkaar, op 0, 1, 6, 24, 96, 288 en 576 meter vanaf het begin van de basis. De basis heeft een lengte van 576,09226 meter precies. Het eigenlijke meten wordt in een kelder gedaan, namelijk de lichtinterferentie-methode.

De bedenker was Professor Yrjö Väisälä (een Finse natuur- en sterrenkundige) en deze techniek kon ook in het open veld gebruikt worden. De uitvoering werd gedaan door Prof. Dr. TJ Kukkamäki en Prof. Dr. T Honkassalo. De opdracht was gegeven door de Rijkscommissie voor Geodesie. Er zou in alle Europese landen zo'n opstelling gebouwd worden. Maar alleen in Finland, Duitsland en ons land is er zo'n basis gebouwd.

Nu zijn er GPS (global positioning system) metingen, een ruimtelijk netwerk van satellieten en zijn de toestellen overbodig geworden. Na een meting van de Afsluitdijk met GPS bleek dat de oude methode erg goed had gewerkt.

De ijkbasis blijft echter een bezienswaardigheid. Sinds 2000 is hij buiten gebruik, maar in 2007 is het geheel mooi gerestoreerd. De renovatie is gedaan door de Ge-

meente Apeldoorn, het Kadaster, GLK (Gelders Landschap en Kastelen), Stichting De Hollandse Cirkel en de Nederlandse Commissie voor Geodesie.

Bijzonderheidje: Geodesie houdt zich bezig met de bepaling van de vorm, afmetingen en zwaartekracht van de aarde. Naast landmeetkunde horen hier ook fotogrammetrie en de aardse zwaartekracht toe. Door de ruimtevaart en de introductie van satellietnavigatie (GPS) neemt de ruimtegeodesie een steeds belangrijker plaats in.

Er staan sinds die tijd ook borden waarop staat waar het voor gediend heeft en dat je er een rondleiding kan krijgen. Sinds 2017 is het een Rijksmonument en in 2019 heeft GLK het nog eens goed aangepakt. Dijkhof Bouw uit Klarenbeek heeft het betonrot opgeknapt en er zijn grenen betimmeringen overheen gemaakt. De kap op de tweede tafel is voorzien van plexiglas waardoor je de opstelpunten voor de instrumenten kan zien.

Al met al is het een interessante plek. Op dit moment, eind augustus, staat de hei prachtig in bloei. De schaapskudde loopt er rond en de dieren genieten van de lekkere hapjes die zij vinden. Ze worden nauwlettend in de gaten gehouden door de hondjes en de herder die lekker in de schaduw zit te genieten van alle rust die hier heerst. En daar staan deze opvallende toestellen. Als je niet oplet, ben je er voorbij voordat je iets gezien hebt. Misschien is het goed om er een keer een excursie naar toe te organiseren? Een klein probleempje: je moet een behoorlijk stuk lopen voordat je er bent. Maar daar is wel een oplossing voor te vinden. Er is in deze omgeving genoeg te zien.

Bronnen:

- *Peter Donker en Klaas van der Hoek van het Kadastermuseum.
- *Prof. Dr. Ir. L. Aardoom, Ijkbasis Loenermark, 1957-2007: vijftig jaar ijkbasis Loenermark. In De Hollandse Cirkel
- *Hollandsecirkel.nl
- *Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
- *www.kwartiervannijmegen.nl
- *kadaster
- *Wikipedia
- *eigen ervaring en nieuwsgierigheid

Heidewandeling

AUTEUR: HERMAN HESKAMP

Op zondag 17 augustus 2025 gingen we met drie gidsen en 20 bezoekers de hei op. Ondanks de droogte van de laatste tijd was de heide in topvorm. Mooi, bossig en paars. Via Groenouwe ging het over kleine paadjes en smalle weggetjes naar de berg van Tabor. Daar gaf Gerard Nijhof uitleg over de naamgeving van deze heuvel. Je kon de heide ruiken en overal vlogen zandbijtjes die in tegenstelling tot honingbijen geen honing produceren en ook niet overwinteren.

Boven aangekomen stond er op de top een klein eikje met ananaspollen. Het boompje had meer gallen dan eikels. Ook hier werd uitleg gegeven over hoe die gallen ontstonden. Over een smal pad liepen we naar beneden waarbij we onderweg nog een witte variant van struikheide zagen en aan de voet van de heuvel kraaiheide, een relict uit de ijstijd die in de Loenermark haar zuidelijkste verspreidingsgebied bereikt.

Vervolgens zagen we even geen heide meer en liepen we door het bos op weg naar het volgende heideveld. Ook hier weer enkele sluip- en bijna kruippaadjes waar het ook

nog begon te miezeren (motregen). Een drol van een wolf die waarschijnlijk een wild zwijn had verorberd trok veel bekijks.

Op de grote (stille) heide stond een klein bankje. Hier hielden we even pauze en vertelden we wat je van de hooggelegen positie allemaal kon zien. In de verte zag je een stukje van de Worthraderheide en de betonnen elementen van de ijkbasis (zie artikel Bert van der Saag). Aan de hand van enkele stroken in de heide werd ook het maaibeeld en de begrazing door de schapen toegelicht, één schaap per hectare, vertelde Gerard.

Op een polletje heide werd een gouden kever gespot die door bijna iedereen werd gefotografeerd. Chris merkte op dat hij ze wel eens in de composthoop bij hem thuis had waargenomen.

Samen met o.a. de grote rupsendoder en het knopspruitje (sprinkhaan) was dit weer een leuke insecten waarneming.

De tijd tikte verder en ook wij moesten onze weg vervolgen. Weer over kleine paadjes naar het hoofdpad waar we geregeld moesten inschikken voor fietsers die met hoge snelheid van de heuvel afstoven. Aan de rand van de heide stonden bijenkorven, wat uitzonderlijk is voor de Loenermark. Jarenlang hebben er geen korven gestaan in verband met de slechte conditie van de heide en het instandhouden (bevoordelen) van de zandbijtjes. Heidehoning is wel de topklasse van de honingsoorten en dat werd er ook even bij verteld.

Het laatste stukje ging via een corridor, een opengekapte strook, waar de hei weer spontaan opkwam, naar de berg van Tabor. Nu benaderden we de berg van de andere kant en over een ander pad omhoog waar op de top mierenleeuwen werden gezocht. Ja ja, wolven en leeuwen in de Loenermark! Gelukkig vond Chris er een en kon hem laten zien.

Een geslaagde wandeling met prachtig bloeiende heide en interessante onderwerpen waren het waard om deze tocht te organiseren. Volgend jaar weer.

Knotters gevraagd

AUTEUR: JOS ROULAND

Het knotseizoen is weer begonnen!

Apenheul haalt telkens de gesnoeide wilgentakken op. Daarvan kunnen de apen heerlijk de bast oppeuzelen.

Omdat de VENEL knotgroep wat kleiner is geworden vanwege 'pensionering' van enkele leden, kunnen we best wat aanvulling gebruiken.

De werkzaamheden bestaan uit het afzagen van de wilgentakken en het verslepen en opstapelen ervan, zodat Apenheul ze gemakkelijk kan opladen.

Belangstellenden kunnen zich bij mij melden, jos.rouland@kpnmail.nl

We knotten op een aantal locaties rond Hall en wel vanaf begin oktober tot eind maart. We doen dit om de week op zaterdagochtend van 9 tot 12 uur. Het is overigens niet noodzakelijk om elke keer mee te doen.

Gereedschap is in voldoende mate aanwezig. Daar hoeft je dus niet zelf voor te zorgen. We werken uitsluitend met handgereedschap, dus relatief veilig en zonder lawaai.

Voor koffie/thee en koek in de pauze wordt ook gezorgd.

Wil je een keer komen kijken of een keer mee werken, meld je dan aan, zodat ik kan aangeven wanneer de volgende werkdag is en op welke locatie.

Zomer in het IJsseldal

AUTEUR: KARIN DE RAADT

Bomendijkwandeling op 13 juli 2025

Op een redelijk warme zondagmiddag staan Lambert, Aad en Karin bij bakkerij Brill te wachten op deelnemers aan deze wandeling. De dertien wandelaars die komen opdagen, verdelen we in twee groepjes en we gaan goedgemutst op pad. Via het klompenpad lopen we richting landgoed Beekzicht. Onderweg staat er veel voedermaïs met ingezaaide bloemstroken eromheen. In het bos aangekomen staan we even stil bij het Juffersgat. Dit is een vrij grote kolk, ontstaan door vroegere overstromingen van de IJssel en de Voorsterbeek.

Het Juffersgat

Veel mensen zullen wel de legende kennen van de Juffer die met koets, paarden, koetsier Dirk en al in dit gat aan haar einde is gekomen. Maar er kleeft ook nog een andere volkslegende aan het Juffersgat. Die verhaalt over het spook dat rondwaart op een boerderij nabij de kerk van Voorst. De boer had vier huwbare dochters, juffers genoemd, zij mochten echter niet trouwen met jongens uit de buurt. Waarschijnlijk is daardoor het spook verschenen om de boer dwars te zitten. Dit spook veroorzaakte elke nacht veel overlast. De wijnboer van de Koningshof riep ten einde raad de hulp in van een duiveluitbanner. Die zorgde ervoor dat het spook werd ingesloten door een berg zand, die werd vervolgens met vier paarden en een wagen naar het Juffersgat gereden en daar gedumpt. Bij nacht en ontij ontsnapt het spook aan het gat en danst dan rond in de wei. Maar de bewoners van de Koningshof konden in elk geval weer rustig slapen...

Beekzicht

Landgoed Beekzicht is ontstaan in 1820, is 14 hectare groot en ook landgoed Appen hoort erbij. De opstallen worden particulier bewoond en de overige grond bestaat vooral uit natuurlijk beheerd grasland. Iedereen mag er

komen wandelen en er staan diverse informatieborden. Bij de boerderij zelf kan men biologische groente en fruit kopen dat geteeld wordt op het landgoed.

Langs de Halmen staat de ruïne van een korenmolen. We lopen daarna over de bomendijk en kunnen de boerderij-minicamping De Adelaar zien aan de overkant van de beek. Daar heeft vroeger een watermolen gestaan. Bij het fietspad op de dijk slaan we rechtsaf.

Gelukkig worden de bermen niet meer intensief beheerd en kunnen we uitbundig bloeiende planten bewonderen, zoals het jacobskruiskruid, wilde peen, pastinaak, gewone berenklauw, vogelwikke en Sint janskruid. Op deze planten zitten talloze insecten zoals het bruin- en bont zand-oogje, het geaderd witje, het icarusblauwtje en veel zweefvliegen die er soms uitzien als een dikke hommelt. Bij het voorlopen sprong er ook een flinke grote groene sabelsprinkhaan tussen de planten, die was zeker 8 cm lang en viel pas op toen hij bewoog.

We vervolgen het klompenpad onderaan de dijk. Het is behoorlijk warm tussen de maïs die aan beide kanten van het pad staat, en de lucht begint te betrekken. Het zou om vijf uur gaan regenen maar dan zijn we hopelijk al terug. Dit pad wordt het Essenlaantje genoemd. De essen zien er zeer slecht uit en dat is het gevolg van een kever die de essentaksterfte veroorzaakt en met name de vrouwelijke bomen beschadigt. 'Dat heb je met het zwakke geslacht', aldus een mannelijke deelnemer. Protest volgt natuurlijk. Die sterfte is overigens de laatste jaren een landelijk probleem waar weinig tegen te doen valt. En zo heeft elke boom tegenwoordig wel zijn eigen plaaggeest, het begon ooit met de iepenziekte.

De es werd vroeger 'wagenmakersboom' genoemd omdat het hout werd gebruikt om wagens en wagenwielen te maken. Ook zou de boom bescherming bieden tegen hekserij en daarom aangeplant zijn bij boerderijen, zodat vee en de boerenfamilie beschermd werden. Volgens het volksgeloof zorgt het begraven van de eerste geknipte nageltjes van een baby bij de wortels van de es dat het kind later prachtig kan zingen! Mooi verhaal.

Nijenbeek

Langs de fraaie wit-roze bloemen van de akkerwinde bereiken we de ruïne Nijenbeek. De donjon hiervan is in 2016 geconsolideerd, niet gerestaureerd, en de kogelgaten uit WO-II zijn nog zichtbaar.

De burcht wordt al beschreven in 1266 en was behoorlijk groot. Ene Dirk stichtte in 1266 kasteel Nijenbeek, waar een eeuw later de Dikke Hertog van Gelre, gevangen zat.

Zo'n honderd jaar na de bouw van kasteel Nijenbeek werd hertog Reinoud III van Gelre door zijn jongere broer Eduard tien jaar lang gevangen gehouden. Eerst in kasteel Rosendaal en de laatste zes jaar in kasteel Nijenbeek. Daar werd hij zo dik dat hij in 1371 niet meer door de deur kon. Omdat hij zijn overleden broer Eduard moest opvolgen als hertog, braken ze de deur uit en kon hij toch naar Arnhem. Na drie maanden overleed ook hertog Reinoud III de Dikke of De Vette (1333-1371). Reinoud III was leider van het leger van de 'Heeckerens' dat in 1354 tijdens de bekende Slag bij de Vrijenberg 'in de pan werd gehakt' door de 'Bronkhorsten', geleid door zijn broer Eduard.

Hierna resideerden er de Heren van Gelre. Daarna werd het particulier eigendom van o.a. de familie Steenberg en Schimmelpenninck van der Oijen.

Gedurende WO-II werd de burcht bezet door de Duitsers. In april 1945 staken geallieerde troepen iets noordelijker de IJssel over en veroverden de burcht. Dit was het begin van de bevrijding van Nederland. De dorpen Wilp en Voorst werden bevrijd. Nijenbeek bleef zwaar beschadigd achter.

In 1991 werd de donjon eigendom van barones Van Lynden, die de Nijenbeek erfde van Johan Constantijn Schimmelpenninck, heer van Nijenbeek. De donjon is beperkt opengesteld en kan dan alleen worden bezichtigd met een gids: dat is de moeite zeker waard!

Op het terrein voor de donjon staat een statige rode beuk, volop in blad. Helaas zijn onderaan de stam diverse vruchtlichamen van de dikrandtonderzwam te zien. Hoewel dit een zwakteparasiet is, is dit toch geen goed teken.

Het hele gebied behoort tot landgoed De Poll, 900 hectare groot. Een 'pol' is een natuurlijke verhoging in het landschap, vaak bij een rivier, in dit geval de IJssel. Het eerste huis De Poll was een havezate, een hofstede. De voorwaarde voor het ridderlidmaatschap was het bezit van een dergelijke havezate van een behoorlijke omvang mét een slotgracht eromheen waardoor de havezate verdedigbaar was. Het plan is om de slotgracht rond de ruïne Nijenbeek in oude glorie te herstellen, groot probleem daarbij is de aanwezigheid van granaten uit WO II.

We lopen langs de openbare weg en via het bos weer terug naar het startpunt bij bakkerij Bril. Onderweg komen we langs de plek, in de buurt van de boerderij, waar het riviertje de Fliert ontspringt.

Donkere wolken pakken zich samen, maar voordat de ergste buien losbarsten is de groep van Aad en Karin terug. Na een half uurtje verschijnt de groep met een onverwacht droge Lambert. De regen viel toch nog erg mee.

Het was een mooie wandeling met veel historie, volkslegendes en natuurschoon.

De deelnemers nemen afscheid en bedanken de gidsen voor alle informatie. Zelfs bewoners die hier al jarenlang wonen hebben nieuwe dingen gehoord; altijd leuk.

Het Waterhoen

(*Gallinula chloropus*)

AUTEUR: LAMBERT KOUWENBERG
FOTO'S: MARIJKE KEMPS

Minderkoet of waterkip?

Iedereen kent wel de meerkoet, een veel voorkomende watervogel. Maar het waterhoen, dat meestal met zijn verkleinwoord, waterhoentje, wordt aangeduid, is eigenlijk veel minder bekend. Hij is inderdaad minder groot dan de meerkoet en is ook wat zeldzamer. Hoewel het nog altijd een algemene watervogel is.

Zijn naam is eigenlijk verwarrend. De aanduiding 'hoen' doet je denken dat het een soort kip is en inderdaad wordt hij dan ook wel eens spottend waterkip genoemd. Het waterhoen is echter wel degelijk een watervogel die behoort tot de familie van de rallen en is geen kip. De verwarring is overigens begrijpelijk want zijn gedrag en ook zijn poten lijken eerder op die van een kip dan van een watervogel, die doorgaans voornamelijk in het water zitten en zwemvliezen hebben. Beide zaken, gedrag en vorm van de poten, hebben alles te maken met zijn levenswijze en leefomgeving.

Leefgebied

Het waterhoen is een algemene broedvogel van meren, plassen, rivieren, sloten en vijvers. In Nederland bewoont

deze vogel vrijwel alle zoetwaterbiotopen, met een voorkeur voor kleinschalige voedselrijke wateren. De Randstad kent natuurlijk de hoogste dichtheden en vooral de buitenwijken van Amsterdam en Den Haag hebben een grote aantrekkingskracht op deze vogels. Net als ruim opgezette steden als Zoetermeer en Capelle aan de IJssel. Ook buiten de Randstad springt de hoge dichtheid van de grote steden eruit, of het nu Groningen is of Noord Brabant. Daarentegen is de dichtheid laag in het overgrote deel van het agrarisch gebied. Daarbij scoort het Oosten nog iets minder dan het Westen. Waterhoentjes lijden onder het geregeld verwijderen van water- en oevervegetatie, hetgeen in agrarisch gebied doorgaans vaker gebeurt dan in de stedelijke omgeving. Laagveenmoerassen doen het ook wel goed maar het zal duidelijk zijn dat de Veluwe een witte vlek is wat betreft het voorkomen van waterhoentjes! In onze omgeving (Eerbeek/Loenen) zullen we het dus van de vijvers in parken en de stad moeten hebben om deze mooie vogel te zien.

Mooi

Persoonlijk vind ik het waterhoentje aanmerkelijk mooier en interessanter dan de meerkoet. Ik gebruik bewust het verkleinwoord om de bijzondere charme van het beestje nog beter uit te laten komen.

Hoog op de poten met de lange tenen zie je deze vogel met zijn glanzend leigrijze/zwarte verenkleed, vaak wat voorovergebogen en huppelend, over de oever stappen. Direct vallen de rode snavel met de gele punt en daarboven het rode schild op het voorhoofd op. Kenmerkend zijn ook de witte strepen langs de flanken en de witte onderstaartveren met de zwarte middenstreep (omgekeerde V in achteraanzicht). Die witte onderstaart valt op omdat de

vogels tijdens het lopen en zwemmen, de staart omhooggericht houden. Het waterhoentje heeft groenige moerasvogelpoten. Vanwege deze kleur kreeg hij in de 18e eeuw nog de bijnaam: Groenpoot. Er is geen verschil in uiterlijk tussen man en vrouw bij de waterhoentjes. Juvenielen zijn grijsbruin van kleur met vuilwitte kin en keel.

Die poten met tenen zonder lobben, zijn niet ingericht om te zwemmen, zoals bij de meerkoet die wel zwemlobben heeft. Het waterhoentje zie je dan ook zelden zwemmend maar meestal stappend, of zittend tussen de oevervegetatie of lopend en zelfs rennend over de drijvende waterplanten zonder er al te diep in weg te zakken. Als ze zwemmen is dat met rukkende kopbewegingen. Waterhoentjes vliegen alleen als ze opgejaagd worden.

Levenswijze

In weerwil van hun mooie uiterlijk hebben waterhoentjes een meestal teruggetrokken levenswijze. Ze houden zich vooral op in dichte oevervegetaties waar ze ook hun nesten van waterplanten bouwen. Die nesten zijn komvormig, vaak met een dak. Waterhoentjes hebben één tot wel drie legfels per jaar van 5 tot 9 eieren. Meerdere vrouwtjes leggen soms hun eieren in hetzelfde nest, de zogenoemde dumpnesten. Ze broeden van maart tot augustus en de broedduur is 19-22 dagen. De jongen uit een eerder broedsel helpen mee met het verzorgen van de kuikens uit een later nest. De donsjongen lijken op die van de meerkoet, zwart met een rode snavel, maar zonder geelbruine 'halsband'.

Voedsel

Waterhoentjes zijn wat hun voedsel betreft geenszins kieskeurig. Alles wat hen voor de snavel komt en eetbaar is, gaat naar binnen. Ze eten waterplanten, grassen, bessen, zaden en ook insecten, spinnen, kikkervisjes en piepkleine visjes. Zelfs eieren tot de grootte van die van een meerkoet staan op het menu.

Gedrag

Waterhoentjes leiden, zoals gezegd, meestal een teruggetrokken leven maar plaatselijk zijn ze soms heel tam en stappen ze open en bloot rond, bijvoorbeeld in stadsparken.

Ze lijken dan zo 'gewoon' en vriendelijk maar daarmee zijn ze zeker nog geen allemansvriend. Met kop en nek gestrekt, de rode snavel duidelijk etalerend en de staart steeds opwippend vallen ze geregeld uit naar soortgenoten en andere watervogels. In het broedseizoen zijn het de vrouwen die de dienst uitmaken en elkaar fel bevechten met slaande poten.

In de winter zijn ze een stuk toleranter en vormen ze wintergroepjes. Het waterhoen is in Nederland een standvogel met 28.000 – 40.000 broedparen, en blijft dus het hele jaar hier. Het is zelfs zo dat ze ook in de winter allemaal dichtbij hun broedomgeving blijven. In de winter zijn de aantallen wel iets groter door vogels die vanuit Duitsland hier komen en ook vanuit het noorden, Denemarken en Zuid-Scandinavië. Waarschijnlijk door klimaatverandering waardoor de temperaturen hoger liggen, neemt de trek naar het zuiden af. Tijdens strenge vorst gaan onze waterhoentjes op zoek naar open water en is er van enige trek naar Engeland of Noordwest-Frankrijk sprake. Die trek vindt 's nachts plaats en dat is in het voorjaar soms te horen.

Beschermd

Het waterhoen staat op de Oranje lijst van Nederlandse broedvogels. Het dier is gevoelig voor strenge winters (die gelukkig steeds minder voorkomen) en droge voorjaren waardoor er regelmatig een dip in de populatietrend te zien is. Over de langere termijn (enkele tientallen jaren) is er sprake van een achteruitgang van meer dan 5% per jaar. In de stad doet de vogel het iets beter dan daarbuiten, mogelijk omdat het er 's winters milder is van temperatuur en er misschien minder predatie is. Wellicht is er een verband met intensief slootkantbeheer en het vergroten van percelen en dempen van sloten in agrarisch gebied. In gebieden met moerasontwikkeling kan de soort snel toenemen. Het aanleggen van voldoende oevervegetatie bij vijvers in bijvoorbeeld stadsparken geeft het wat schuwe waterhoentje een plek om te schuilen.

Tussen al die meerkoeten met hun witte bleszen vallen de waterhoentjes, zeker in onze streken niet zo op. Maar als je ze ziet is het absoluut de moeite waard om er wat langer bij te blijven stilstaan.

Bronnen:

Vogelatlas van Nederland van SOVON
Bedreigde vogels van Nederland
Vogelbescherming
Diverse vogelboeken
Eigen waarneming

Wespen

AUTEUR: HERMA SCHERPENZEEL

Nuttig en veelzijdig

Wespen zijn veel meer dan die zwart-gele zoemers die aan het eind van de zomer op je zoete lekkernijen afkomen. Alleen in Nederland komen al zo'n zesduizend soorten wespen voor. Dit zijn vooral solitaire wespen, van graafwespen tot prachtig gekleurde bronswespen en vleugellose mierwespen.

Als we het over wespen hebben bedoelen we meestal de sociale wespen. Hiertoe behoren de Duitse wesp en de gewone wesp, ook wel limonadewesp genoemd. Zij zijn de bekende plaagwespen. De andere soorten kunnen hun nesten op lastige plaatsen maken, maar verder geven ze weinig overlast, behalve de Aziatische hoornaar voor de bijenhouders. Verder zijn er nog de Europese hoornaar en de middelste en Saksische wesp, deze zijn minder bekend. De Franse wesp komt steeds meer voor. Je ziet ze vaak bij vijvers of potjes met water, met hun hangende gele pootjes als ze wegvliegen.

Deze sociale wespen vangen insecten om die aan hun larven te voeren. Een wespennest vangt vele kilo's aan muggen, vliegen, en dazen in één zomer. Ze helpen dus voorkomen dat andere insecten een plaag worden en dragen dus niet alleen bij aan de biodiversiteit, maar ook aan de balans in de natuur. Tevens zijn ze net als bijen en hommels: bestuivers.

Afbeelding: Europese hoornaar

De Wespenstichting

Bestuurslid Maureen Glandorf kwam bij Vrouwen van Nu afdeling Dieren om te vertellen over het werk van de Wespenstichting. Hun doel is de nesten niet te verdelgen maar te verplaatsen naar een plek waar ze geen overlast of gevaar vormen. Daarvoor moeten ze vaak ingewikkelde handelingen uitvoeren en daarbij proberen niet gestoken te worden. Je kunt hun hulp inschakelen via wespenstichting.nl/hulp.

Verder verzorgt de stichting lezingen en cursussen en geeft informatie over manieren om wespen weg te lokken van je terras. In de gemeente Brummen word je naar de stichting verwezen als je een nest meldt.

Op hun website vind je alles wat je verder wilt weten over sociale wespen.

Ze geven een krant uit en een e-mailnieuwsbrief: wespenstichting.nl.

Dood hout

AUTEUR: KARIN DE RAADT

Belangrijk voor de biodiversiteit

Veertig procent van alle planten en dieren in het bos is afhankelijk van dode bomen. De biodiversiteit is in dertig jaar gestaag toegenomen omdat dood hout mag blijven staan/licgen.

Zodra een boom verzwakt is, grijpen kevers en schimmels hun kans: de suikers van de boom worden bereikbaar. Nadat kevers hun slag hebben geslagen, verschijnen er elfenbankjes en daarna ook tonderzwammen. Boktorren graven gangen in het hout, wespen en bijen leggen er hun eitjes in. Spechten komen af op de insecten in de nog overeind staande, maar kwijnende boom. Ze hakken hollen in de stam en 'verbouwen' die tot een spechtenhotel met kamers en ronde openingen. Mezen, boomklevers, boomkruipers en bosuilen nestelen daar ook graag in, net als boommarters en vleermuizen. Roofvogels gaan in de toppen zitten om uit te kijken naar prooiën.

Hoe dikker de boom, hoe meer leven. Op dode boomsoorten zijn circa 1350 verschillende keversoorten gevonden, waaronder de zeldzame vermiljoenkever en het vliegend hert. Ze ruimen de bomen op samen met verschillende soorten insecten, paddenstoelen en mossen. Er komen voedingsstoffen in de bodem terecht, waarop jonge planten, struiken en bomen weer gedijen. Recycling in optima forma. Dood hout is 'het nieuwe goud'.

Bron: Mooi Gelderland

Grote of gewone wederik

(*Lysimachia vulgaris*)

AUTEUR: JAN COENRAADTS

Deze zomer fietste ik van Eerbeek naar Brummen op het fietspad langs de N787. Aanvankelijk heb je na de palen van de trajectcontrole aan je linkerhand wat open land, maar na de volgende bocht wisselen tot bij Groot Engelenburg achter de sloot open stukken en stukken met geboomte en struiken elkaar af. Naast de sloot was het hier en daar meters lang prachtig geel door alle bloeiende grote wederik met daarbij het paarsrood van de grote kattenstaart. Omdat in de Harmanahof naast veel kattenstaart ook wat wederik staat in en naast het kleine moerasje tussen de ingang en de eerste picknickplek, lijkt het goed een artikel te wijden aan deze grote of gewone wederik. Des te meer omdat, voor zover ik dat in de inhoudsopgave van Het Groene Blad sinds 1988 kon nagaan, daarin nooit over grote wederik is geschreven. De toevoegingen 'grote' en 'gewone' suggereren dat er nog andere soorten wederik zijn en die zijn er ook: boswederik, moeraswederik, puntwederik en een wederik die de naam penningkruid kreeg. Aan het eind van dit artikel bespreek ik ze kort.

Alle wederiksoorten maken deel uit van de sleutelbloemfamilie en algemene kenmerken van deze plantenfamilie zijn:

- het zijn kruiden met bladeren zonder steunblaadjes;
- de bloemen zijn meervoudig symmetrisch, meestal vijftalig en hebben vaak een kroonbuis, één stijl en één stempel;
- er zijn meestal vijf meeldraden, samenstaand met de slippen van de kroon;
- het vruchtbeginsel is bovenstandig en éénhokkig en de vrucht is een doosvrucht.

Waar vinden we de plant?

In een groot deel van Nederland is grote wederik een heel algemene, overblijvende plant, die wel duidelijk minder vaak voorkomt in Zuid-Limburg, het Waddengebied, de IJsselmeerpolders en in de zogenoemde hafdistricten: mondingen van de grote rivieren, het laagveengebied van Noord-Holland en de noordelijke kleistreken.

Grote wederik is een oeverplant en vind je dus vooral langs de waterkant: oevers van sloten, spoorsloten, plas-sen, vennen, bronnen en rivieren, maar ook in greppels, vochtige bossen, moerassen, duinvalleien, gras- en rietlanden en 'ruigten'. Soms staat de plant in een oeverzone vrijwel in het water, maar meestal net daarnaast en ook nog wel op wat drogere plekken naast het water, maar nooit op echt droge plekken. De bodem moet beslist humusrijk en niet te voedselarm zijn, maar wat het laatste betreft is de plant niet heel kieskeurig. Zoals al genoemd in de inleiding: grote wederik kan massaal voorkomen op sommige locaties en kleurt dan grote oppervlakken geel. Dat is bepaald geen ramp, want het is geen bleek geel, maar goudgeel: dat wat ik 'mooi geel' noem, zoals dat van dotterbloemen en speenkruid.

Buiten ons land komt grote wederik voor in de gematigde luchtstreken van Europa en Azië, naar het noorden tot aan de poolcirkel, naar het oosten tot aan Japan en in dat hele gebied in gebergten tot op 1200 meter hoogte. De plant bloeit alleen in de zon en je zult die dus niet vinden op schaduwrijke plaatsen. Grote wederik wordt ook wel in (vochtige) tuinen gekweekt, waaruit de plant soms ontsnapt en vervolgens verwildert, wat de overzichtelijkheid

van het wederikbestand niet ten goede komt. In vochtige grond kan de grote wederik gemakkelijk gaan woekeren, maar wanneer dat geen bezwaar of zelfs de bedoeling is dan is een vochtige en zonnige hoek van de tuin al gauw geschikt voor de grote wederik.

Naamgeving

De naam 'wederik' is waarschijnlijk een verbastering van het Duitse 'Weiderich' of het Oudhoogduitse 'wide' en verwijst naar de overeenkomst van het blad met dat van de wilg, de 'Weide'. De wetenschappelijke naam van grote wederik is 'Lysimachia vulgaris'. Dat 'vulgaris' komt veel voor in plantennamen en betekent 'gewoon, algemeen of alledaags'.

Wat betreft de herkomst van 'Lysimachia' zijn er verschillende verklaringen:

- de naam zou afkomstig zijn van Lysimachus (355-281 v. Chr.). Deze was koning van Thracië, een gebied dat grotendeels ligt in het huidige Bulgarije, maar ook het noordoosten van Griekenland en Europees Turkije omvat. Hij was een van de veldheren van de beroemde Macedonische koning Alexander de Grote (356-323 v. Chr.);

- een lijfarts van deze Lysimachus zou hem opmerkzaam hebben gemaakt op wederik en hem hebben aangeraden het kruid te gebruiken;

- Lysimachus zou wederik hebben gebruikt om zijn ploegossen te temmen die overigens ook in onze streken vóór de introductie van trekpaard en tractor de ploegen trokken. Koningen ploegden niet zelf, maar waren gewoonlijk grootgrondbezitter en als zodanig immer geïnteresseerd in alles wat direct of indirect tot grotere opbrengsten van hun eigen landerijen en die van hun belastingbetalers kon leiden.

- de Romeinse militair, schrijver en fervent verzamelaar van wetenswaardigheden Plinius de Oudere (23/24-79 n. Chr.) - hij kwam om bij de uitbarsting van de Vesuvius en was oom van de letterkundige en politicus Plinius de Jongere (ca. 62-113 n. Chr.) - schreef al over Lysimachia, maar daarmee bedoelde hij kennelijk de grote kattenstaart (*Lythrum salicaria*) met min of meer hetzelfde wilgachtige blad (*salix* = wilg).

Laten we er tot het tegendeel is bewezen maar van uitgaan dat 'Lysimachia' inderdaad op een of andere manier van koning Lysimachus is afgeleid.

Andere namen voor de grote wederik zijn in Nederland: giele kattenduik, wylgjes of wylgeblêdden (Fries), wilde wilg (Goeree en Westerwolde), wilde wene (Veendam), gele veenwortel (Groningen), vederik (Land van Hulst), vader-en-moeder-plant (Zuid-Holland), maar er zullen er nog wel meer zijn. Buiten onze landsgrens: yellow loosestrife, tufted loosestrife of willow weed (Engels), lysimaque vulgaire of lysimaque commune (Frans) en Gemeiner Gilbweiderich, Gewöhnlicher Gilbweiderich of Felberich (Duits). Voor de ware liefhebber: mazza d'oro commune (Italiaans), buachaillin aoire of losa an mhara

(Iers), lann-dour of lanvour (Bretons), llysiâu'r dryw (Welsh), almindelig fredios (Deens, er moet nog wel een schuin streepje door de o), strandlysing (Zweeds), tavallinen tähkäpalo (Fins), wierzbownica kosaciec of wierzbownica zwyczajna (Pools). Voor de biologische etymologiefanaten onder ons blijven al die namen altijd interessant, maar gelukkig kunt u met 'Lysimachia vulgaris' overal terecht.

Stengel, wortel en blad

Grote wederik kan op gunstige locaties wel anderhalve meter hoog worden, maar blijft meestal onder of rond één meter. Onder de bloeiwijze is de stengel niet vertakt. De plant heeft een wortelstok met dikke, kruipende, rode uitlopers die soms wel in het water zweven. Grote wederik wortelt behoorlijk diep en met die diepe worteling en de uitlopers legt de wederik de bodem vast. De plant is dan ook vaak en massaal aanwezig op plaatsen waar sprake is van een verlandingsproces. Waar veen wordt afgebroken en de voedselrijkdom toeneemt verschijnen planten als grote lisdodde, grote egelskop en grote wederik. Vooral aan het bovenste deel van de stengel staan de bladeren tegenover elkaar, maar wat lager vaak in kransjes van drie of vier bladeren. De bladeren hebben korte steel-tjes, een eironde tot lancetvormige vorm, zijn 2-5 maal langer dan breed, tot 15 centimeter lang en hebben donkere puntjes. Aan de onderkant zijn de bladeren blauw-achtig.

Behalve boswederik hebben alle wederiksoorten in ons land rode of oranje-rode klierpuntjes in het blad die soms zwart lijken en tegen het licht gehouden met een loep goed zichtbaar zijn. Veel planten hebben steunblaadjes: blaadjes of niet meer dan aanhangseltjes aan de voet van een bladsteel, maar grote wederik en andere sleutelbloemigen hebben die niet. Zowel de stengel als de bladeren zijn viltig behaard. Aan de stengel zijn de littekens van afgevallen bladeren te zien.

Bloemen, vruchtbeginsel en vruchten

Grote wederik bloeit van juni tot augustus. De gele, komvormige bloemen hebben een doorsnede van 2-3 centimeter en staan in piramidevormige, eidelingse pluimen, dus aan het einde van de stengels. Een van mijn bronnen omschrijft de aanwezigheid van wederik als "een lichtstraal in het vochtige terrein". De bloemen zijn meerzijdig symmetrisch en hebben meestal een kroonbuis. Zo noemt men het vergroeide deel van de bloemkroon van een bloem met hele of deels vergroeide kroonbladeren. De bloemen zijn vijftallig: ze hebben meestal vijf kelk- en kroonbladeren, één stijl en één stempel en vaak vijf rode meeldraden. Ze hebben kale kroonbladen en de lobben van de kelk hebben een roodachtige rand. De meeldraden zijn tot het midden met elkaar vergroeid en vormen een buis die om het vruchtbeginsel zit. Van de vijf meeldraden zijn er twee iets langer. Grote wederik vermeerderd zich weliswaar door bestuiving en zelfbestuiving, maar ook – en misschien wel meer – vegetatief via de uitlopers. Aan het uiteinde van de uitlopers zitten de knoppen waaruit in het volgende voorjaar de nieuwe bloemstengels ontstaan. Het eerste stengeltje van grote wederik wordt vaak maar een paar centimeter hoog, maar uit de oksels van de twee kiemblaadjes ontwikkelen zich uitlopers die wortelen, opstijgen en stengels vormen. Vervolgens sterft de kiemplant af, maar daarvoor in de plaats komen er wel twee nieuwe planten.

De bloemen worden bezocht door wespen, zweefvliegen en wilde bijen, waaronder het interessante gewone slobkousbijtje of wederikbijtje met wit behaarde pootjes (*Macropis labiota*, ook wel *M. europaea*), dat al olie en stuifmeel verzamelt vaak op de bloemen van grote wederik is te vinden. De olie komt uit de klierharen op de helm- en kroonbladen, dient als voedsel voor de larven van de slobkousbij. Bij en grote wederik lijken dus nauw op elkaar afgestemd. Men denkt zelfs dat dit bijtje vrijwel als enige de bestuiving van grote wederik verzorgt, omdat de bijtjes uit de poppen komen rond de langste dag, juist wanneer grote wederik begint te bloeien.

Het vruchtbeginsel is bovenstandig, wat betekent dat de kroon- en kelkbladen onder het vruchtbeginsel zijn ingeplant. De vrucht is een éénhokkige (dus zonder tussenschot), ronde, bolvormige doosvrucht die met vijf kleppen

opent. Vaak zijn de vruchten al samen met bloemknoppen en open bloemen aanwezig in de bloempluimen. Overigens zouden extra veel bloemen en zaad van grote wederik een strenge winter aankondigen.

Gebruik van de plant

Zelf heb ik geen ervaring met grote wederik op de tafel of als geneesmiddel, maar ik geef de lezer graag door wat ik erover tegenkwam.

- in april geven de bladeren lentesoepen, groentegerechten of vullingen van dumplings een kruidige smaak. Gesmoord passen ze in dips en kruidenkwark. De bloemen versieren kruidige gerechten. De ontbladerde scheuten geven smoothies een zurige, fruitige smaak. De verzameltijd van de bladeren is in april, die van de scheuten in april-juni, die van de bloemen in juni-augustus (overgenomen uit 'Welke eetbare plant is dat?');
- de website Flora van Nederland meldt dat vanwege de bloedrode vlek in bloemkronen grote wederik wel werd gebruikt tegen bloedspuwen, maar dat de effectiviteit ongewis is;
- als geneeskruid stond penningkruid sowieso meer in aanzien dan de andere wederiksoorten. Toch werd grote wederik wel gebruikt in de oudheid, namelijk om slangen uit te roken en vliegen te verjagen, aldus de Grieks-Romeinse arts en botanicus Dioscorides (ca. 40-90 n. Chr.). In later tijden diende de plant soms als diarree-remmer en zou hij van nut zijn geweest tegen scheurbuik;
- grote wederik bevat een gele kleurstof die schijnt te zijn gebruikt bij het vervalsen van goud, terwijl de wortel een bruine kleurstof bevat. In Frankrijk noemde men de plant ook wel 'lis des teintures' hetgeen wijst op gebruik van deze kleurstoffen;
- de plantkundige en arts Rembert Dodoens (1517-1585) schreef over het sap van het wederikblad dat "alderhande bloetganck ende dat Root Melizoen (dysenterie) stelt". Ook stopte het volgens hem "die overvloedighe vrouwelijke cranckheyt met wolle oft cattoen oft anderzins in die moeder ende in die scamelheyt (vagina) ghedaen". Het kruid werd soms gekreukeld in de neus gedaan bij neusbloedingen. Kennelijk beschouwde men wederik als samentrekkend, wat helpt bij het tegengaan van bloedingen, speciaal in neus en mond. Wederikzalf zou nuttig zijn bij de genezing van wonden en ontsmetting van zweren;
- de gids 'Geneeskrachtige planten in de Kruidentuin van het Nederlands Openluchtmuseum' meldt dat grote wederik voor dezelfde doeleinden zal zijn toegepast als penningkruid. Inwendig tegen diarree en bloedvloeiingen en uitwendig in pappen bij spier- en gewrichtsreuma en slecht helende wonden;
- de fraaie en onderhoudende 'Gids voor geneeskrachtige planten' van Reader's Digest meldt het verhaal over Plinius de Oudere en dat de plant pas na de middeleeuwen zou zijn gebruikt tegen koorts en scheurbuik. De bladeren moeten in de zon worden gedroogd en dan zouden de eigenschappen samentrekkend en wondhelend zijn. Volgens de auteur bevat de plant de volgende werkzame bestanddelen: looistof, glycosiden, saponine, enzym (primverase), vitamine C en suikers. Vroeger maakte men van de bloemen en bladeren wel een gorgeldrank.

Alle delen van de grote wederik leveren verfstoffen: bruin uit de wortel, geel uit de bladeren en de stengel (gele wol). Een geconcentreerd aftreksel van de bloemen geeft het haar een lichtere kleur. In Frankrijk wordt de plant wel 'chassequerelle' (= zij die de ruzie verdrijft) genoemd, omdat hij blauwe plekken laat verdwijnen...

Naaste familieleden van de grote wederik in Nederland

Tot slot volgen hier de beloofde korte beschrijvingen van andere *Lysimachia*'s die we in Nederland kunnen tegenkomen:

- moeraswederik (*Lysimachia thyrsiflora*)

Deze wederik komt veel minder vaak voor dan de grote wederik. Bovendien groeit de plant bij voorkeur in vaak slecht begaanbare verlandende locaties in moerasgebieden. Moeraswederik wordt niet groter dan 30-60 centimeter. Bloemen zijn er van mei tot juli en met 4-6 millimeter zijn ze veel kleiner dan die van de grote broer. Alle bladeren staan tegenover elkaar en de bloemen staan in dichte en langgesteelde trossen in de bladoksels;

- boswederik (*Lysimachia nemorum*)

Met een hoogte van 10-40 centimeter is dit een kleinere en kruipende wederiksoort met in hoofdvorm eironde bladeren, maar met bescheiden puntjes aan de uiteinden. De bloemen zijn te zien van mei tot augustus en zijn ongeveer twee keer zo groot als die van moeraswederik en ongeveer half zo groot als die van de grote wederik. Ze staan in lange stelen in de bladoksels. Boswederik is tamelijk zeldzaam en te vinden in natte loofbossen in Zuid-Limburg en het oosten van Nederland, vaak bij bronnen en beekjes;

- penningkruid (*Lysimachia nummularia*)

Tijdens de berminventarisaties in juni zagen wij vaak de stengels van penningkruid onderin de toen vaak drooggevallen sloten. Dankzij de bijna ronde, wat op muntjes en penningen lijkende en tot drie centimeter grote bladeren heet de plant geen wederik maar penningkruid. Penningkruid kan 10-50 centimeter hoog worden, maar blijft vaak dicht bij de 10 centimeter, omdat de vierkante stengel vaak ligt. Van mei tot juli zijn de bloemen te zien die ongeveer half zo groot zijn als die van de grote wederik. Penningkruid groeit bij sloten en plassen, in bossen en in vochtig grasland.

Afbeelding: Penningkruid

- puntwederik (*Lysimachia punctata*)

Dit is een plant uit de siertuin die regelmatig van daaruit verwildert. Wat verder van de tuinen kun je de plant ook

tegenkomen, zoals hier en daar aan de Coldenhovenseweg tussen de Harderwijkerweg en de Boshoffweg. De plant wordt wat minder hoog dan grote wederik en alle bladeren zitten in kransen van drie of vier aan de stengel. Op de ronde bladeren zijn de rode klierpuntjes extra goed te zien en vandaar het 'punctata' in de wetenschappelijke naam. Puntwederik bloeit van juni tot augustus op meestal behoorlijk vochtige plekken tussen bomen en struiken met gele of wat oranje bloemen (juni tot augustus) in een soort kransen, twee tot acht bij elkaar in de bladoksels, vaak met een rood hart. Aan de Coldenhovenseweg zag ik de bloeiende plant overigens gewoon vooraan vlak bij de weg. De bloemen zijn vaak iets kleiner dan die van de grote wederik maar soms bijna even groot. Ook puntwederik kan grote oppervlakken in beslag nemen langs oevers en in drassige duinvalleien, maar aan de Coldenhovenseweg zag ik alleenstaande exemplaren. Van oorsprong komt deze fraaie plant uit Oost en Zuidoost-Europa.

Heukels' Flora meldt incidentele waarnemingen van '*Lysimachia ciliata*', waar kennelijk nog geen Nederlandse naam voor is. '*Ciliata*' betekent 'met wimpers', maar helaas meldt de flora niet wat er gewimperd is, misschien de hele plant of alleen de bloemen? Dat stengel en bladeren behaard zijn geldt immers ook voor grote wederik. Wikipedia meldt dat *L. ciliata* de 'omzoomde kattenstaart' zou zijn, maar dat brengt ons zomaar weer bij Plinius de Oudere. *L. ciliata* is een wederik met een rechtopstaande stengel en lang gesteelde bloemen die alleenstaand in de bladoksels staan. Ze hebben vijf kroonbladen en zijn aan de bovenkant beklied. 'Heukels' vermoedt dat het een tuinplant is die als tuinafval groeit op vochtige, beschaduwde plaatsen.

Belangrijkste bronnen

Bastgen, Christa, Berko Schröder & Stefanie Zurlutter (2019) *Welke eetbare wilde plant is dat?*
ANWB-gids voor eten uit de natuur
Duistermaat, Leni (2020) *Heukels' Flora van Nederland*
Eggelte, Henk (2015) *Veldgids Nederlandse flora*
Fletcher, Neil (2024) *Wilde bloemen en planten in Nederland*
Heimans, E., H.W. Heinsius, Jac.P. Thijsse & J. Mennema (1994) *Geïllustreerde flora van Nederland, België en Luxemburg*
Internet: floravannederland.nl / wikipedia.nl / wilde-planten.nl
Natuurmonumenten (1997) *Basisgids flora en fauna van Nederland*
Reader's Digest (1994) *Gids voor geneeskrachtige planten*
Reader's Digest (2004) *Wilde planten van West en Midden-Europa*
Wersch, Philippe van (1977) *Folklore van wilde planten in België en Nederland*

Bankzaken

In de serie: Bankje met uitzicht...

Auteurs: Gustien en Bert van der Saag

In het vorige Groene Blad miste ik een stuk over een bankje. Zelf heb ik dat 'bankzaken' genoemd. Ik vind het altijd leuk om te lezen. Nu begreep ik dat er geen bankje

ingestuurd was. Jammer want ik heb er genoeg. Dus dan nu maar een stukje dat ik al een lange tijd geleden geschreven heb, maar dat waarschijnlijk in het stof verdwenen is of achter de bank gevallen? Eerst hoe het was en dan hoe het nu is. Het begon zo:

Het artikel van Lambert in een van de vorige nummers van Het Groene Blad, vond ik een leuk onderwerp. Ik dacht direct, daar heb ik er ook één voor. En toen ik even doordacht, wist ik er wel twaalf en meer. Dat is een onderwerp voor een nieuwe rubriek. Ik dacht direct aan 'bankzaken'.

De eerste die direct in mij opkwam, is het pracht bankje op een pracht plek ter gelegenheid van een pracht gebeurtenis. Gustien en ik waren op 11 september 2020 50 jaar getrouwd. Wat is er dan mooier dan een bankje op een bijzondere plek. Voordeeltje dat ik toen al een paar jaar in onze geliefde Gravinnebeek groef, Marieke en Ton Ruijgrok goed kende en deze mooie plek had gezien.

Het is één van de mooiere plekjes in onze omgeving. Zicht op de kop van de Gravinnebeek. Alom rust, prachtige natuur, regelmatig vogelgeluiden en ook sporen van allerlei 'beekgangers' (zowel dieren als mensen). Als je even tot jezelf wilt komen; hier gaat dat. Je zit op de Trapjesberg, kijkt op het oorspronkelijke "Gravenveentien" en ziet de Gravinnebeek lopen. Er zit hier volop wild zoals zwijnen, dassen, vossen, herten, reeën, eekhoorntjes en vleermuizen. En verder allerlei soorten vogels, zoals vier soorten

spechten, uilen en andere. Prachtig is de beukenlaan langs de beek en ook andere boomsoorten zie je in de omgeving. Al met al een plek om blij van te worden, te zijn en te blijven. Mijn mede-beekruimers kunnen meer dan alleen een beek ruimen. Een bankje was snel in elkaar gezet en op de juiste plek geplaatst.

Een heerlijke plek

Het is nu 5 jaar later en Gustien en ik zijn nog steeds getrouwd, dus 55 jaar, het bankje staat er nog steeds en ook de beek loopt nog steeds als een tierelier. Er zitten nog steeds regelmatig mensen te genieten en verdwaasde fietsers rijden nog steeds het paadje langs het bankje kapot. Er zijn nog steeds allerlei dieren en het schijnt dat de wolf er ook is gezien.

De beekruimers hebben inmiddels een eigen bank, ook op een prachtige plek. Om een kort verhaal lang te maken: Landgoed De Molenbeek met zijn schitterende Gravinnebeek blijft een heerlijke plek om te vertoeven.

Dit artikel is geschreven voordat Gustien op 18 oktober 2025 overleed. Haar uitvaart vond plaats op 24 oktober 2025.

De Eekhoorn

In de serie: Bij mij in de tuin...

Auteur: Lambert Kouwenberg

Foto's: zoon Bart/kleinzoon Liven

Wat er 's nachts allemaal precies in de tuin gebeurt, weet ik niet maar mijn twee tuinlampen die aangesloten zijn op een bewegingssensor, gaan regelmatig branden. Zeker is dat het vaak wel die verschrikkelijke buurkatten zullen zijn. Maar omdat we ook wel eens een egel zien lopen kan die, tot mijn vreugde, ook wel de veroorzaker van het licht zijn. En misschien is het soms een verstoorde vogel, een uil of een nachtroofdier als een (steen)marter. Een eekhoorn zal het echter wel niet zijn want die zijn 's nachts niet actief.

Gelukkig gaat het wel weer wat beter met de rode eekhoorn of 'gewone schaduwstaart' zoals hij officieel met zijn Latijnse, wetenschappelijke naam heet (Sciurus vulgaris). In grote delen van Nederland kun je het grappige beestje zomaar, vooral in de vroege ochtend en de namiddag, door de tuin zien scharrelen.

Sinds 2015 zit de eekhoorn weer duidelijk in de lift. Als gevolg van een virusziekte tussen 1960 en 1970 was de eekhoorn in het hele land zeldzaam geworden. Lange tijd daarna bleven de aantallen ook in het Oosten van Nederland nog heel beperkt en zag je ze af en toe alleen in het bos. Inmiddels heeft er een herstel plaatsgevonden en zijn we weer terug op 85% van voorheen.

De eekhoorn komt vooral voor in de provincies Drenthe, Overijssel, Utrecht, Gelderland, Noord-Brabant en Limburg en ook in de duinen van Noord- en Zuid-Holland en in Zeeuws-Vlaanderen. Ze leven in loof-, naald- en gemengd bos maar ook in tuinen, parken en houtwallen in de buurt van bos. Ze hebben een voorkeur voor wat ouder bos omdat daar meer voedsel en nestgelegenheid is.

Voedsel

Als je een eekhoorn in de tuin ziet is dat vrijwel altijd omdat hij op zoek is naar voedsel. En wat dat betreft zijn

deze knaagdieren niet kieskeurig. Eekhoorns zijn omnivoor maar eten hoofdzakelijk boomzaden als eikels, noten en kegels van naaldbomen. Als aanvulling daarop staan ook knoppen, bladeren, bessen, schors en paddenstoelen op het menu. En soms ook rupsen, vogeleieren en jonge vogels.

Met name in de herfst eten ze extra veel om een vetreserve op te bouwen voor de winter. In deze tijd leggen ze bovendien voedselvoorraden aan, verstopt in de grond, tussen bladeren of in boomholtes, om de winter door te komen. Eekhoorns houden geen winterslaap maar zijn in de winter wel minder actief en kunnen bij regen, storm, ijzel of wanneer er een dik pak sneeuw ligt, zelfs wel enkele dagen achtereen in hun nest blijven.

Die nesten zitten in bomen, minstens 5 meter boven de grond, in de boomkroon of een takvork niet ver van de stam. Ze zijn bolvormig met een doorsnee van 30 tot 50 centimeter en aan de binnenkant bekleed met zacht materiaal zoals bast, gras, mos of wol. Naast een hoofdnest zijn ook vijf of zes 'reservenesten' in gebruik.

In de voortplantingstijd (van december tot februari en van mei tot juni) bouwen de vrouwtjes hun kraamnest. Dit is steviger dan een gewoon nest en gemaakt van gevlochten takken en dik bekleed met gras.

Levenswijze

De eekhoorn leeft solitair. Het leefgebied waarbinnen voedsel wordt gezocht is in de herfst en winter, wanneer de zaden rijp zijn, kleiner dan in de zomer. De territoria van mannetjes zijn groter dan die van vrouwtjes. In de paartijd slapen mannetje en vrouwtje geregeld bij elkaar in hetzelfde nest, maar zodra de jongen geboren zijn wordt het mannetje niet meer bij het kraamnest geduld. Jonge eekhoorns (2 tot 5 in een nest) worden zo'n tien weken gezoogd waarna ze vrij snel zelfstandig worden. Na drie maanden worden de jongen door de moeder uit haar territorium gejaagd. Na tien maanden kunnen ze dan hun eigen gezin gaan stichten.

Uiterlijk

De eekhoorn is een echte boombewoner. Met de grote pluimstaart achter zich aan, rent en springt hij door de bomen. Bij die geweldige sprongen zorgt de staart voor balans. In zithouding legt hij zijn staart over zijn rug; vandaar de naam 'schaduwstaart'. Samen met de pluimstaart hebben ook de gepluimde oren een signaalfunctie naar soortgenoten toe. Vanwege de vachtkleur van rug en staart, die varieert van rood(oranje) tot kastanjebruin, wordt hij de rode eekhoorn genoemd. Hij heeft een witte buik, opvallend grote ogen en lange tenen, met lange, scherpe nagels waarmee hij zich goed vast kan houden in de bomen.

Ik koos er bewust voor om de invasieve exoot grijze eekhoorn (*Sciurus carolinensis*) niet te noemen. Toch kan het niet lang meer duren voor die zich ook hier regelmatig zal laten zien, want in Engeland was men zo slim het dier meer dan eens in te voeren en met succes; want in Engeland en Wales heeft de grijze eekhoorn de rode eekhoorn al grotendeels vervangen. Tot op heden zijn er weliswaar enkele waarnemingen van grijze eekhoorn in Nederland, maar lijkt het dier zich nog niet te hebben gevestigd in ons land. Vanwege de schade die de grijze eekhoorn toebrengt aan het rode eekhoornbestand, houdt men hem hier ook liefst helemaal buiten de grens. Of dat gaat lukken is maar zeer de vraag, omdat de grijze eekhoorn zich al heeft gevestigd in het noordwesten van Italië.

2025 lijkt een goed 'mastjaar' te worden en dat is gunstig voor de eekhoorn die uit een heel kwetsbare periode weer aan het opkrabbelen is. De populatiegrootte is immers sterk afhankelijk van de hoeveelheid voedsel die aanwezig is. Na een minder goede zomer en herfst sterven vele eekhoorns in de winter.

Beschermd

De rode eekhoorn is in Nederland beschermd. Het is dus verboden de dieren te vangen, te doden of in een kooitje te houden zoals vroeger wel gebeurde. Ook mag je de beesten niet verontrusten of hun nesten beschadigen. Helemaal vallen er nog wel veel slachtoffers in het verkeer. Eekhoorns kunnen weliswaar hard rennen maar hebben de eigenaardige neiging bij het oversteken van de weg, wanneer er gevaar dreigt, stil te gaan zitten 'als een bolletje'. En dan zijn er ook nog de natuurlijke vijanden boommarter en havik en op de grond de vos.

Als lezer van Het Groene Blad hoef ik u natuurlijk niet te overtuigen van het belang van bescherming van dit prachtige dier dat in zijn karakteristieke pose, met een dennenappel tussen zijn korte voorpootjes, toch voor iedereen aandoenlijk is!

Bron:
Zoogdiervereniging

Cortenoever

AUTEUR: HERMAN HESKAMP

Een fietstocht door de Kronkelwaard

Het uiterwaardengebied Cortenoever, maakt onderdeel uit van de Boven-IJssel. De geschiedenis van de rivier is terug te vinden in dit landschap, doordat het een gave kronkelwaard is.

Kronkelwaard

Een kronkelwaard is een gebied dat zich bevindt binnen een (vroegere) meander van een rivier en dat een reliëfrijk landschap van stroomruggen en dalen te zien geeft. De sikkelvormige stroomruggen hopen zich als zandduinen op in de binnenbocht van de rivier, terwijl aan de buitenbocht erosie plaatsvindt. Zo ontstaan kronkelwaardbanken terwijl de rivier telkens verder naar buiten schuift. Aldus ontstaat een landschap van afwisselend kronkelwaardruggen en -geulen. Deze afwisseling kan bovendien versterkt zijn doordat de mens de hoge gedeelten anders benutte dan de lagere gedeelten. Kronkelwaarden ontstaan tegenwoordig nauwelijks meer, omdat de rivieren door dijken, kribben en dammen aan banden zijn gelegd. Dit maakt het gebied net buiten Brummen tot een aardkundig monument.

Ook flora en fauna zijn goed vertegenwoordigd in een milieu van afwisselend zand, kalk en klei. De natuurlijke vegetatie in de kronkelwaard bestaat uit moerasruigten in de kronkelwaardgeulen en hardhoutooibos of stroomdalgrasland op de kronkelwaardruggen.

Flora

Op onze fietstocht door of langs de kronkelwaard konden we nog net genieten van enkele typische stroomdalplanten zoals sikkelklaver, geel en glad walstro en veldsalie. Stroomdalflora is de verzamelnaam van een groep van circa 250 inheemse plantensoorten. Ze zijn karakteristiek bevonden voor het stroomgebied van de grote rivieren in Nederland. De soorten worden met name aangetroffen op de hoger gelegen oeverwallen in de uiterwaarden en op de dijken. De stroomdalflora is afkomstig uit de bovenloop van vooral Rijn en Maas en bevat vele soorten die ook

voorkomen in de bloemrijke graslanden in de Alpen. Naar schatting komt in Nederland nog maar maximaal 100 hectare stroomdalgrasland voor, waarvan hooguit een derde deel goed ontwikkeld stroomdalgrasland. Dus Cortenoever is bijzonder; vandaar dat we er aandacht aan besteden.

De IJssel

De fietstocht ging grotendeels over autovrije en autoluwe wegen, wat op zichzelf al een bijzonderheid is. Na de bebouwde kom van Brummen stonden we op de Bandijk langs de IJssel waar een gedeelte van het water uit het buitengebied van Brummen op de IJssel wordt geloosd. De discussie ontstond of dit de Leuvenheimse beek was. He-laas: het is een vergraven beekloop met de naam 'Uitvliet Leuvenheim' maar wel gevoed door de Leuvenheimse en Brummense beek.

Verderop (dichter bij de IJssel) wordt het verhaal van deze Gelderse rivier verteld. In het kort komt het er op neer dat de IJssel zoals wij hem kennen, rond 500 na Christus is ontstaan en tot ca. 1450 een belangrijke rol in de economie van Gelderland heeft gespeeld, denk aan de Hanzesteden. Door de zogenoemde Elisabethvloed in de 15de eeuw werd de rivierloop van de Waal uitgebreid en kreeg de IJssel minder water en verzandde op veel plekken. Na het graven van het Pannerdens Kanaal en de aanleg van een nieuwe aftakking, werd het de voor ons zo bekende rivier.

Afbeelding: Hendrik Jan Wassink in 2021

Ganzenei en Hendrik Jan Wassink

En weer op de fiets richting 'Het Ganzenei', een naam afkomstig van een boerderij in de uiterwaarden van de IJssel, of misschien ook wel de vorm van het gebied waar we

doorheen kwamen op weg naar de boerderij 'Heijendaal', om het verhaal van Hendrik Jan Wassink te vertellen. Hendrik Jan is geboren en overleden op zijn boerderij gelegen aan de Weg naar het Ganzenei. Hij kwam op de wereld met Kerstmis in 1925 en overleed in januari 2022 op 96-jarige leeftijd. Als jongeman werkte Hendrik Jan op het naburige landgoed Reuversweerd, eigendom van baron van Sytzama. Zijn vader was pachtboer op het landgoed. Hendrik Jan was tot zijn dood vrijgezel en leefde sober samen met zijn paarden op de boerderij. De grond en opstal was allang van Staatsbosbeheer maar Hendrik mocht er blijven wonen en werken tot zijn dood. Hij bewerkte zijn gronden ouderwets met paarden en liefde voor alles wat groeit en bloeit en zodoende is de omgeving een natuureservaat voor bijzondere planten (stroomdalflora) en vogels. Er geldt een verbod op het betreden van de gronden voor half juli in verband met het broedvogelseizoen.

Sleedoorn

Ook de voor uiterwaarden karakteristieke heggen kun je hier nog aantreffen. Deze bestaan o.a. uit meidoorn, sleedoorn en wilde rozen, prachtig bloeiend in het voorjaar en besdragend in het najaar, ideaal voor veel vogelsoorten. Ik heb geprobeerd om iedereen een stukje van een sleedoornpruim te laten proeven en enkelen durfden het aan om hierop te kauwen. Het oude Nederlandse woord voor stroef is slee. Na consumptie van een sleedoornpruim krijg je je tong bijna niet meer langs je tanden, zo stroef wordt het allemaal. De Engelsen verwerken de vruchten in hun 'sloe gin' een likeur van gin en sleedoornbessen.

Opnieuw op de fiets naar een volgende stop. Een college over sikkelklaver en andere klaversoorten door Thijs. Iedereen luisterde geboeid naar het verhaal over bastarde-

ring tussen klaversoorten.

De herfst deed vandaag ook zijn intrede en dat was zeker merkbaar op de hooggelegen fietspaden, na de warme zaterdag. Bij Reuversweerd vertelde Jan over de geschiedenis van dit pas opgeknapt landhuis. Van het ontstaan, de oorlogshandelingen tot aan het huidige en toekomstige gebruik. De ruige uiterwaard aan de andere kant van de dijk werd door iedereen bewonderd mede vanwege ook mu weer de meidoorns.

Nog een stop bij het gemaal 'Helbergen' waarbij door Jan het plan 'Ruimte voor de Rivier' werd toegelicht. Het overloopgebied zorgt ervoor dat bij Cortenoever de waterstand met ongeveer 15 cm wordt verlaagd als er sprake is van uitzonderlijk hoog water. De rivier stroomt dan over een verlaagde dijk en vult dan de landbouwgebieden tussen twee dijken op. Het gemaal 'Helbergen' moet het water weer uit de polder pompen als het waterpeil van de IJssel weer gezakt is.

Het begint onderhand op een verhaal van Bert te lijken, maar via de Elzenbosweg en enkele andere wegen kwamen we rond kwart over vier weer terug op het startpunt. Iedereen tevreden en met de vraag of we niet wat meer fietstochten zouden willen inplannen. Wie weet?

Weer weetje

AUTEUR: KARIN DE RAADT

We mopperen wat af over het weer!

Lang voordat het weerbericht en de buienradar hun intrede deden, keken mensen naar de natuur, want die geeft veel signalen af over het weer dat op komst is. Dieren voelen de verandering van de luchtvochtigheid en luchtdruk eerder aan dan mensen. Dennenappels vertellen je of er regen op komst is. Als dat zo is, sluit de dennenappel zijn schubben, om zo de zaadjes te beschermen. Op zonnige dagen staan de schubben juist open zodat de zaden eruit kunnen waaien. Door zijn voorspellingskarakter wordt de dennenappel in Limburg zelfs 'weermannetje' genoemd. In Zeeland heet hij 'weerappel'.

'Als spinnen buiten weven, zullen wij mooi weer beleven'. Een oud gezegde, maar klopt het ook? Vooral de kruisspin blijkt een goede voorspeller. Als de spin een groot web maakt, met veel lange draden, dan blijft het waarschijnlijk een tijdje droog. De kruisspin hoopt in zo'n groot web veel grote insecten te vangen, en die vliegen alleen met mooi weer. Zo'n web is een waar kunstwerk. Niet alleen hoe de meters draad keurig zijn verweven tot een regelmatige vorm, maar ook het materiaal: een compleet web weegt niet meer dan een halve milligram. Met één gram heb je voldoende om een draad tussen Utrecht en Gouda te spannen. En daar zit dan nog genoeg rek in om hem tot ver voorbij Hoek van Holland de Noordzee over te trekken zonder dat hij breekt.

Ook bijen zijn betrouwbare weersvoorspellers. Op het moment dat je bijen voor een langere tijd (een aantal dagen) niet meer ziet uitzwermen, weet je dat er een regenperiode op komst is. Trekken bijen overdag plotseling naar hun korf, dan is er een grote kans op onweer. Dit komt doordat de lucht dan elektrostatisch geladen is en bijen kunnen dat goed voelen.

Bronnen:

Nature Today

Roots natuurkalender.

Vreemde vrucht

AUTEUR: HERMAN HESKAMP

Ik vond afgelopen week een vreemde vrucht op de grond en kon deze niet thuisbrengen. Als IVN-er heb ik geleerd om dan omhoog te kijken en warempel iets verder stond een boom met gelijkende vruchten. Ik herkende de boom aan het blad en wist bijna zeker dat het een magnolia was. Na een (kleine) zoekactie op het internet, bleek het inderdaad de vrucht van een magnolia te zijn.

De magnolia of met de Nederlandstalige naam beverboom, is een grote verzamelnaam van verschillende soorten. De plant/boom komt van nature niet voor in West-Europa maar ze zijn hier wel zeer bekend door de rijk bloeiende soorten met verschillende kleuren bloemen. Het is inmiddels een bekende boom in Europa waar ze al honderden jaren worden aangeplant. In totaal telt de Magnoliaceae familie zo'n 300 soorten en de meest bekende soorten zijn afkomstig uit Japan, China en Noord-Amerika.

Sommige magnolia soorten groeien uit tot grote bomen maar de meeste zijn struiken of meerstammige bomen. Met uitzondering van de grote bomen worden ze vaak niet hoger dan een meter of tien. De kroon is halfopen en de vorm breed eirond. De magnolia's zijn in principe bladverliezende loofbomen. De bekendste en meest voorkomende soort in Nederland is de *Magnolia x soulangeana*. Deze magnolia is een langzaam groeiende boom of struik die een uiteindelijke hoogte van 4 tot 6 meter bereikt. De plant bloeit in april/mei met wit/roze bloemen en soms is er in de late zomer nog een bescheiden nabloei.

De veelgebruikte maar verkeerde Nederlandse naam is tulpenboom. Deze naam is gereserveerd voor de echte tulpenboom (*Liriodendron tulipifera*). Nu zijn wij goed in het verbasteren van namen dus wordt de magnolia ook wel 'valse tulpenboom' genoemd en de echte tulpenboom dan 'Amerikaanse tulpenboom' verwarring alom.

Rozenmosgalwesp

AUTEUR: SANDRA CHRISTIAANS

De rozenmosgalwesp (*Diplolepis rosae*), is een insect (formeel vliesvleugelig) dat behoort tot de groep van de galwespen.

Over galwespen

Galwespen zijn niet zo makkelijk te herkennen als gewone wespen. Ze zijn veel kleiner en hebben vaak een egale kleur, roodbruin of zwart, een beetje afhankelijk van de soort. De wesp heeft ook geen gestreepte tekening op het lijf zoals bij een gewone wesp.

In Nederland leven veel verschillende soorten galwespen. De bekendste is de eikengalwesp. Je hebt vast wel eens de bollen op de eikenbladeren gezien. Zo groot als een knikker. De insecten zie je vaak niet, maar de opvallende omhulsels van de eitjes wel, dit zijn de gallen.

Een galwesp legt eitjes op een plant of blad van een boom, afhankelijk van de galwespsoort. Bij het leggen van het eitje, dit doet de galwesp met de legboor, brengt het insect (in dit geval de galwesp) een stofje in het plantenweefsel aan, waardoor de groei van de plant ontregeld raakt.

De plant reageert hierop door te gaan woekeren en een gal te vormen rond het ei. Het organisme wordt ingekapseld. Dit is ook de bedoeling van de galwesp, omdat op deze manier het ei beschermd wordt door de gal. Tevens dienen de gallen als voedsel voor de larve. Deze gallen heb-

ben vaak verschillende vormen en kleuren, afhankelijk van het soort galwesp. Wanneer de beestjes in de gal volgroeid zijn, bijten ze zich een weg naar buiten.

Rozengal

Op de foto's zijn de gallen te zien van de rozenmosgalwesp. Deze rozengallen zien er (vind ik) prachtig uit. Het lijkt bijna of deze woekering een bloeivorm is van de struik. Dit is echter niet het geval. Ook deze pluiscvormige bol is dus een gal. In dit geval ontstaan door een eitje van de rozenmosgalwesp. Deze wespen gebruiken rozen als waardplant, de eitjes worden gelegd in de rozenknop waardoor deze vorm van woekering ontstaat.

Ida Gerhardt

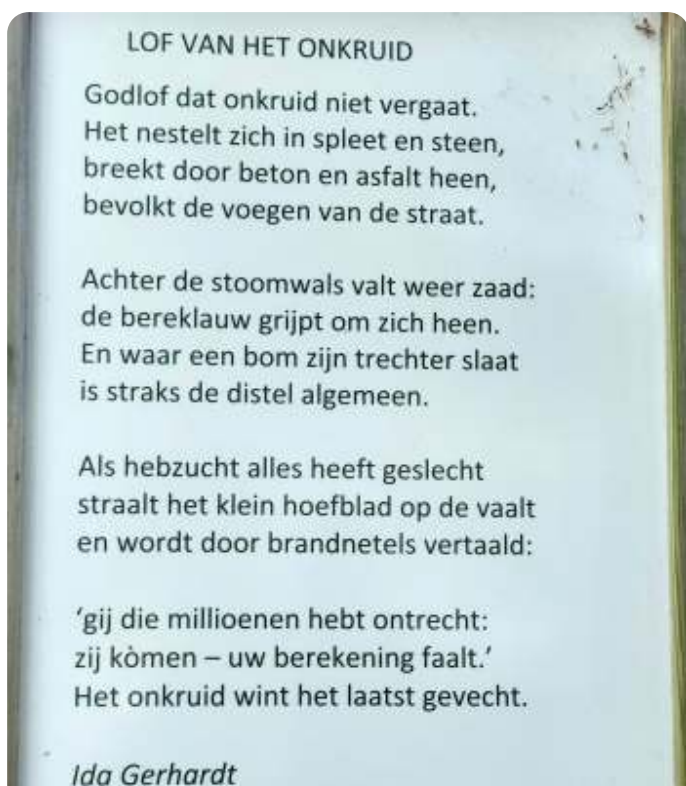
AUTEUR: LAMBERT KOUWENBERG

Ida Gardina Margaretha Gerhardt (Gorinchem, 11 mei 1905 – Warnsveld, 15 augustus 1997) was een Nederlandse dichteres en classica.

In de jaren tachtig is Ida Gerhardt met haar levensgezellin Marie van der Zeijde, een aantal jaren mijn buurvrouw geweest aan de Zutphenseweg in Eefde. Ik heb haar vaak voorbij zien lopen, arm in arm met haar vriendin. Ida was klein van stuk (het beeld in Zutphen aan de IJsselkade is op ware grootte), haar vriendin juist heel lang.

In de jaren zeventig en tachtig werd Ida Gerhardt steeds bekender als auteur, mede door gunstige recensies van Kees Fens en anderen. Al in de jaren zestig werd haar gedicht *De Akelei*, dat deel uitmaakte van bloemlezingen, in het voortgezet onderwijs gelezen. Haar door Johan Polak uitgegeven klassieke dichtbundels behaalden regelmatig herdrukken. In 1980 verschenen haar *Verzamelde gedichten* voor het eerst; de editie werd later aangevuld en in 2014 verscheen de 13e druk.

Aan het eind van de jaren tachtig begon de dichteres te lijden aan aanvallen van paranoia en ging ze geestelijk achteruit. Ze overleed in 1997 in een verzorgingshuis. In de gemeente Zutphen is in de wijk Leesten een singel naar haar genoemd, de Ida Gerhardtsingel. De dichteres heeft daar bij de opening zelf een boompje geplant op de grond van wat vroeger Warnsveld was, waar zij op het laatst woonde en ook zou overlijden. Op de IJsselkade staat een door haar ontworpen standbeeld. Het is gemaakt door Herma Schellingerhoudt en in 2018 door burgemeester Annemieke Vermeulen onthuld. In 1998 stelde de gemeenteraad van Zutphen de Ida Gerhardt Poëzieprijs in, die iedere twee jaar wordt uitgereikt.

Ik heb dit artikel geschreven naar aanleiding van een bericht van Sandra Christiaans over een bord dat zij langs een klompenpad aantrof. Het betreft de Klompenpadwandeling "Assenradepad" deze wandeling loopt over landgoed Molencaten, alwaar het bord geplaatst is. Tevens sluit dit artikel aan op het artikel 'Onkruid' in het vorige nummer van Het Groene Blad.

In Memoriam:

Gustien van der Saag

Wij zijn haar kwijt, maar in onze herinnering leeft ze voor altijd voort.

Gustien was ruim 60 jaar samen met Bert.

Zó lang ken ik haar niet. Wij zagen elkaar voor het eerst in 2013 bij de Natuurgidsenopleiding die we samen gevolgd hebben in Eerbeek. Gustien, Bert en ik hadden direct een band. Bert, uitbundig en een spraakwaterval. Gustien de stille kracht, meer op de achtergrond. Samen hebben we een mooi boek als examenwerkstuk kunnen produceren.

Ook na de cursus bleven we, in IVN-verband en ook daarbuiten, met elkaar optrekken. Bert als mijn vaste maatje bij wandelingen en andere activiteiten. Gustien was jarenlang mijn vaste partner bij de bermenplanteninventarisatie. Vele uren zwierven we langs de wegen in de omgeving van Hall. Lange lijsten met plantennamen registreerden we en in de koffiepauze bespraken we de wereldgebeurtenissen en meer persoonlijke zaken, plezierige en onplezierige dingen; we hadden steun aan elkaar.

Geschiedenis (Bert), natuur (ik) en beeldende creativiteit (Gustien) kwamen in ons drietal samen zoals onder andere moge blijken uit de bijdrages in Het Groene Blad. Helaas zal voortaan de creatieve pijler ontbreken.

Met Gustien verliest IVN Eerbeek een trouw en actief lid. Haar vrienden zullen haar missen als hartelijke, bewogen, vriendelijke gesprekspartner. Maar het verlies is natuurlijk het grootst voor Bert, haar levenspartner.

Namens alle IVN-ers wens ik Bert, kinderen en kleinkinderen veel sterkte!

Lambert Kouwenberg

Struikheide

Het verdwijnen van de 'Grote, stille heide'

Foto van flirck

AUTEUR: KARIN DE RAADT

De heide is door mensen gemaakt. Vanaf zesduizend jaar voor onze jaartelling druppelden immigranten uit Zuid-oost-Europa ons land binnen en begonnen stukje bij beetje het bos af te branden. Het waren veehoudende boeren, die open land nodig hadden voor hun dieren en bescheiden akkertjes. De vruchtbare as leverde voedingsstoffen voor de gewassen die ze teelden. Zodra de grond was uitgeput, was een ander stuk bos aan de beurt. Op de voormalige akkers kreeg heide de kans. Op de meer drassige gronden de gewone dophei, op de drogere delen struikhei.

De boeren hielden vooral schapen en runderen. Hei droogt niet uit en is een groenblijvende plant, een groot voordeel voor schapen, die jaarrond de jonge spruiten van de hei-

deplanten kunnen eten en zo de groei stimuleren. Op hun beurt voorzien de schapen de heide via hun mest weer van mineralen en voedingsstoffen. Om opslag van dennen en berken tegen te gaan, moest de heide regelmatig worden afgebrand, zo om de zes of zeven jaar. Ook afplaggen van de heide gebeurde regelmatig. De plaggen werden verzameld in de potstal, waar 's winters de koeien stonden, en werden gemengd met mest, die in het voorjaar over de akkers werd verspreid. Zo ontstond een gesloten landbouwsysteem dat duizenden jaren in stand is gebleven en het landschap in West-Europa heeft bepaald.

Uitbreiding...

De grote uitbreiding van dit 'paarse landschap' vond plaats tegen het einde van de 19e eeuw, toen de bevolking in Nederland en Europa exponentieel begon te groeien. De circulaire landbouw was niet meer voldoende om alle

monden te voeden, met als gevolg overexploitatie van de bodem en een uitbreiding van het areaal heidelandschap. In 1833 bedroeg de totale oppervlakte aan heide in Nederland ruim 600.000 hectare, ruim 14% van het landoppervlak. Het waren enorm uitgestrekte, aaneengesloten gebieden. Een lied als De grote stille heide, gecomponeerd kort na 1900, herinnert er nog aan.

Een nog verdere exploitatie, als gevolg van overmatig plaggen, resulteerde in stuifzanden. De toch al dunne humusrijke bovenlaag spoelde of waaide geheel weg, waardoor het kale zand bloot kwam te liggen en akkers en zelfs hele dorpen overstoven dreigden te worden. Al eind 18e eeuw begonnen landeigenaren woeste gronden te ontginnen. Op de betere heidegronden werd eikenhout aangeplant, op de overige zandgronden vooral grove den. In 1888 werd er zelfs een speciale vereniging voor opgericht met de toepasselijke naam Koninklijke Nederlandsche Heidemaatschappij (nu Arcadis). In 1899 richtte de Rijksoverheid Staatsbosbeheer op. Daarnaast zorgden ook stadsuitbreidingen, de aanleg van wegen en de omvorming naar akkerland voor een reductie en versnippering van de ooit zo grote heide. Een volgende aanslag kwam door de import van goedkope wol en goedkoop schapevlees uit Australië, die de schaapherders eruit concurreerden. Het gevolg was dat de heide niet meer werd afgegraasd en ging vergrassen.

.....en teruggang

De 600.000 hectare zijn teruggebracht tot momenteel minder dan 6000 hectare; snippers in een verstedelijkt landschap. Mét de heide verdween langzaam maar zeker ook een unieke leefgemeenschap. De heide, hoe kunstmatig ook, gaf eeuwenlang leefruimte aan tal van planten en dieren die een unieke combinatie vormden, maar nu zeldzaam zijn. Specifieke heideplanten zijn heidebrem (stekelbrem), gaspeldoorn, klokjesgentiaan en jeneverbes. Een van die planten is een (onder)soort die alleen in Nederland voorkomt: het heidemelkviooltje. Alle leden van de heidefamilie zijn zeer rijk aan nectar, zodat het in een bloeiend heideveld wemelt van de insecten. Heidehoning was daarom ook altijd een belangrijk bijproduct voor de boeren. Maar behalve honingbijen komen er ook andere insecten voor die bijna allemaal 'hei' of 'heide' als voorvoegsel hebben. Zoals de heidezandbij en de heidezijdebij, de heivlinder, het heidehaantje en de

heidesabelsprinkhaan. Ook veel van de heide afhankelijke gewervelde dieren zijn verdwenen, zoals de duinpieper, of bijna verdwenen zoals de tapuit, heikikker en het korhoen.

Stikstof

Een meer sluipend gevaar kwam door de toevoeging van voedingsstoffen. Al in de 17e eeuw werd er mergel over de heide uitgestort om het land vruchtbaarder te maken. Daarna kwam er de massale import van guano uit Zuid-Amerika.

Maar de zwaarste slag werd toegebracht door de uitvinding van stikstofmest in 1909. Dat zorgde, zodra het commercieel in gebruik kon worden genomen, voor een enorme stikstofdepositie in voormalige heidevelden. Via de lucht en de regen komen grote hoeveelheden stikstof op de heide terecht. Dat geeft planten zoals het pijpenstrootje de kans om heidesoorten te overwoekeren. Het gevolg is vergrassing en verruiging van de heide.

Maar er is hoop voor de klokjesgentiaan en het heideblauwtje. Veel heidegebieden zijn bij Europa aangemeld als Natura 2000-gebied, wat inhoudt dat ze strikt beschermd zijn. Organisaties als Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten en de Landschappen doen er alles aan om de heide weer enigszins te herstellen. Natuurorganisaties doen wat boeren al eeuwenlang hebben gedaan: handmatig boompjes en struiken verwijderen, regelmatig stukken heide maaien, plaggen en afbranden.

Bron: Canon van de Nederlandse natuur.

Ledenadministratie

Nieuwe leden

M. Solleveld	Eerbeek
R. van Doorn	Loenen
M. Huurnink	Laag Soeren
G. Zijdel	Rozendaal
I. Sibbing	Eerbeek
R. Schinkel	Eerbeek
T. Rengers	Eerbeek

Opzegging lid

C. Uit de Weerd	Brummen
-----------------	---------

Overleden

G. van der Saag	Eerbeek
-----------------	---------

Agenda

Dinsdag 11 november 2025 19.00 uur
Lezing: de levende tuin in de bibliotheek Zutphen
Meer info: ivn.zutphen@gmail.com

Woensdag 12 november 2025 14.00 uur
Klimaatexcursie IVN Zutphen
Meer info: emiliapeeters@gmail.com

Zaterdag 15 november 2025 09.00 uur
Voorwandelen: Appense veld
Eerste gids: Chris
Overige gidsen: Aad, Karin en Lambert

Zondag 16 november 2025 14.00 uur
Publieksexcursie: Grafheuvels Appense veld
Start: Parkeerplaats NS station Klarenbeek
Hoofdweg, 7382 BH Klarenbeek
Gidsen: Chris, Aad, Karin en Lambert

Zaterdag 6 december 2025 09.00 uur
Voorwandelen: Rondje Klein Amsterdam
Eerste gids: Karin
Overige gidsen: Lambert en Aad

Zondag 7 december 2025 14.00 uur
Publieksexcursie: Klein Amsterdam
Start: Klein Hekkelder in Klein Amsterdam
Diederiksweg 3, 7383 RD Voorst
Gidsen: Karin, Aad en Lambert

Zaterdag 27 December 2025 10.30 uur
Eindejaarswandeling IVN Eerbeek
Start: Camping de Brummel
Brummenseweg 10-a, 6961 LR Eerbeek
Meer info t.z.t. op de website www.ivn-eerbeek.nl

Zondag 28 december 2025 11.00 uur
Eindejaarswandeling Gorsselse Heide
Meer info: L. Kouwenberg 0575-540978

Zaterdag 10 januari 2026 09.00 uur
Voorwandelen: Reeënberg water
Eerste gids: Gerard
Overige gidsen: Herman, Karin en Bert

Zondag 11 januari 2026 13.30 uur
Publieksexcursie: Waar blijft het water
Start: Parkeerplaats Loenense Waterval
Beekbergerweg 52 7371 EW, Loenen
Gidsen: Gerard, Herman, Bert en Karin

Voor informatie over plaats en tijd

Eerbeek: excursies@ivn-eerbeek.nl Telefoon
06-47368561

Zutphen: www.ivn.nl/afdeling/zutphen Telefoon
0575-471995

*Cursief gedrukte activiteiten worden niet georganiseerd
door IVN Eerbeek e.o. maar door IVN Zutphen en Marke
Gorsselse Heide.*